

УДК 657.6

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

ТЕТЯНА КАМЕНЬСЬКА,

доктор екон. наук,
професор НАСОН,
сертифікований аудитор
України, Дитифр АСА

ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглянуто питання, пов'язані із впровадження МСФЗ в Україні. Обґрунтовуються необхідність і користь від впровадження МСФЗ. Виділено та проаналізовано етапи впровадження МСФЗ, наведено позитивні моменти і висвітлено проблеми, що виникають при переході підприємств до складання звітності згідно з МСФЗ.

Ключові слова: міжнародні стандарти, фінансова звітність, етапи, проблеми, професійне судження, впровадження.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах економіка розвивається під сильним впливом транснаціональних компаній. Саме великі організаційні структури дають змогу використовувати досягнення науково-технічного прогресу в системі масового виробництва. Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств дає їм можливість активно виходити на зовнішній ринок, вишукувати можливі джерела фінансування, що, в свою чергу, визначає новий підхід до фінансової звітності. Звітність, складена за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), дає інвесторам та іншим зацікавленим особам надійну й зрозумілу інформацію про компанію, що звітує, а це значно знижує невизначеність і ризики взаємодії з компанією, а отже, робить її привабливою й більш стійкою на ринку товарів і послуг.

Складність механізмів взаємодії з інвесторами і споживачами в різних країнах призвела до необхідності уніфікації правил і стандартів міжнародної фінансової звітності.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (*International financial reporting standards – IFRS*) – набір документів (стандартів та інтерпретацій), що регламентують правила складання фінансової звітності, необхідної широкому колу зовнішніх користувачів у процесі прийняття ними економічних рішень відносно підприємства, яке звітує.

Практика впровадження МСФЗ у сфері реальної економіки підтверджує, що поки що тільки найбільші

підприємства добровільно (або коли вони виходять на міжнародні ринки) подають цю звітність. Без цілеспрямованої державної підтримки процес повномасштабного переходу на МСФЗ усіх секторів економіки неможливий, що підтверджується світовим досвідом впровадження МСФЗ.

Є досвід розвинених країн і країн, які розвиваються. Країни, які розвиваються, пішли шляхом відмови від національної системи і переходу на МСФЗ. Вони вважали, що національна система недостатньо розвинена і їм набагато простіше перейти на МСФЗ відразу, ніж адаптувати свою систему обліку, наприклад: Албанія, Коста-Ріка, Казахстан. Це саме той випадок, коли повний перехід на МСФЗ є більш простим завданням.

У свою чергу, розвинені країни (США, Європейські держави) не відмовлялися від національних стандартів, залишивши їх в основному для малого і середнього бізнесу.

У більшості країн Європи сьогодні звітність відповідно до МСФЗ зобов'язані готувати тільки компанії, чий цінні папери обертаються на біржі.

У США, де до 2009 р. застосовувалися національні стандарти бухгалтерського обліку (US GAAP), Комісією з цінних паперів і бірж тільки в серпні 2008 р. було прийнято і подано попередній план переходу на МСФЗ та відмови від GAAP. Згідно з цим планом з 2010 р. близько 110 транснаціональних американських компаній в обов'язковому порядку почали подавати звітність за МСФЗ. Передбачається, що формування звітності за МСФЗ стане обов'язковим для всіх американських компаній тільки з 2014 р.

Мета статті – розглянути й обґрунтувати користь і необхідність впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в міжнародному аспекті й стосовно України. Проаналізувати процес упровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в практичну діяльність підприємств України і на основі результатів дослідження виділити й охарактеризувати окремі хронологічні етапи, їх послідовність та основні досягнуті результати. Виділити й описати позитивні моменти у процесі переходу до використання міжнародних стандартів. Проаналізувати й згрупувати основні проблеми, які виникли у підприємств при переході до використання міжнародних стандартів для складання фінансової звітності. Підбити підсумки та зробити необхідні висновки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процес впровадження МСФЗ у практичну діяльність підприємств України був досить тривалим (майже 15 років) і його можна розподілити на кілька глобальних етапів:

Етап 1. Підготовчий – період, коли з'явилися перші нормативні документи з питань МСФЗ, а саме:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню міжнародних принципів обліку та звітності про діяльності професійних учасників фондового ринку: рішення ДКЦПФР від 09.12.97 р. № 55.

2. Про затвердження Концептуальних основ розкриття інформації емітентами цінних паперів: рішення ДКЦПФР від 09.12.97 р. № 54.

3. Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: постанова Кабміну України від 29.10.98 р. № 1706.

На цьому етапі значну роль виконувала громадська професійна організація ФПБАУ. Члени Федерації займалися пропагандою користі, прозорості та переваг міжнародної системи обліку. Було організовано масштабне навчання спочатку викладачів, а після цього і широкого кола фахівців, бухгалтерів, аудиторів. У результаті з'явилася перша міжнародна програма сертифікації практиків, сьогодні більше відома як програма CAP/CIPA.

Етап 2. Модернізація системи обліку і розкриття інформації в Україні. Почався із прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV, з розробки і затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які ґрунтуються на МСФЗ. Було впроваджено новий План рахунків бухгалтерського обліку, з'явилися нові форми звітності, бухгалтери на-

вчилися або принаймні стали намагатися працювати за новими правилами.

На цьому етапі також було ухвалено рішення ДКЦПФР «Про затвердження Методичних рекомендацій із трансформації бухгалтерської звітності відкритих акціонерних товариств і підприємств – емітентів облігацій у фінансову звітність за МСФЗ» від 21.12.99 р. № 268, що викликало черговий сплеск суспільного інтересу й організації професійного навчання з питань трансформації фінансової звітності.

Етап 3. Ініціативне використання МСФЗ багатьма підприємствами, що проходив у 2006–2008 рр. Відбувся деякий перелом в усвідомленні необхідності МСФЗ і активного їх впровадження в практичну площину. Безсумнівно, використання міжнародних стандартів для складання звітності стало переходом на новий етап розвитку окремих великих секторів економіки. Звітність, подана за МСФЗ, відображає реальні процеси в діяльності підприємств і груп компаній, коли активи обліковуються в основному за ринковою вартістю, а резерви розраховуються коректно за певними принципами. Така інформація стає зрозумілою зовнішнім користувачам у більшості країн світу. В підсумку використання МСФЗ сприяло не тільки виходу українських підприємств, компаній і банків на міжнародний рівень, а й залученню інвестицій і нових джерел фінансування, які є більш масштабними за розміром і менш дорогими, ніж вітчизняні.

На цьому етапі було видано розпорядження Кабміну України «Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» від 24.10.2007 р. № 911-р, що стало базовим документом для подальшого розвитку і застосування МСФЗ.

Етап 4. Обов'язковий. Почався з появи таких нормативних документів:

1. Про затвердження Порядку розкриття інформації про діяльність публічних акціонерних товариств на основі міжнародних стандартів фінансової звітності: рішення ДКЦПФР від 30.11.2010 р. № 1780.

2. Зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI, відповідно до яких публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, для складання фінансової звітності застосовують міжнародні стандарти, якщо вони не суперечать Закону й офіційно подані на веб-сайті Міністерства фінансів України. Всі інші підприємства самостійно визначають доцільність застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності.

3. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1591.

4. Про створення умов для впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності: розпорядження Кабміну України від 22.02.2012 р. № 157-р.

Отже, можна констатувати, що процес підготовки для переходу до використання МСФЗ практично завершено.

Позитивними моментами можна назвати такі:

- затверджено базове нормативне забезпечення як на рівні держави в цілому, так і окремими регуляторами (НБУ, НКЦПФР, НКРФУ);

- налагоджена офіційна взаємодія з Радою з МСФЗ. Стандарти перекладені державною мовою і перебувають у вільному доступі для всіх бажаючих на сайті Мінфіну України;

- створено і вміщено на сайті Мінфіну інтернет-ресурс, присвячений питанням впровадження МСФЗ, на якому вже зараз є достатня кількість корисної інформації, порад, рекомендацій для практичного застосування МСФЗ;

- організовано широке суспільне обговорення процесів впровадження МСФЗ, проводяться круглі столи, науково-практичні конференції.

Однак незважаючи на значні позитивні аспекти, як і в будь-якій новій справі, є також проблемні моменти, які можна розподілити на три групи.

1. Технічні проблеми

1.1. Існуюча система бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності не повною мірою відповідає національним П(С)БО.

Слід почати з того, що більшість проблем, пов'язаних із застосуванням МСФЗ, виникли ще в 2000 р. при переході на ведення бухгалтерського обліку відповідно до П(С)БО. Нові нормативні документи, що стосуються питань застосування МСФЗ, розроблялися з тим припущенням, що П(С)БО за більшістю аспектів відповідають принципам МСФЗ. Однак, як показує досвід спілкування з бухгалтерами й аудиторами, можна зробити висновок, що більш як 90% підприємств не повною мірою застосовували національні стандарти. Системі бухгалтерського обліку приділялася увага не як основі для прийняття управлінських рішень, а лише як базі для складання податкових декларацій.

Це привело до того, що для багатьох фахівців сама думка про те, що необхідно буде скласти звітність за МСФЗ, викликає масу негативних емоцій і «жах» від майбутньої роботи. Насправді для тих, хто використовував національні стандарти для складання фінансової звітності, перехід буде без особливих проблем.

1.2. Оцінка окремих статей на дату переходу.

Відповідно до МСФЗ 1 на дату переходу підприємство має провести оцінку всіх своїх статей активів і зобов'язань відповідно до нової облікової політики і перерахувати вхідні залишки ретроспективно, крім окремих дозволених статей.

Найбільш проблемним є питання визначення *передбачуваної вартості* основних засобів та інших необоротних активів, яка є справедливою вартістю, розрахованою з використанням експертної оцінки. У зв'язку із цим виникає велика кількість запитань:

- Експертна оцінка, розрахована за допомогою незалежних експертів-оцінювачів, – це суттєва сума витрат для більшості підприємств? Де знайти фінансові ресурси для цих цілей? Чи можуть фахівці підприємства провести таку оцінку самостійно? Що буде, якщо таку оцінку не робити?

- Кого запрошувати як експертів? Чи погодяться із цією оцінкою незалежні аудитори, які підтверджують звітність для регулюючих органів, та інші контролюючі органи, зокрема державна фінансова інспекція?

- Які методики застосовувати для оцінки?

- Яку модель обліку для основних коштів вибрати на наступні дати звіту?

1.3. Необхідність використання професійного судження. Існуюча система обліку та звітності (а особливо податкова) привчила бухгалтерів чітко додержуватися інструкцій і рекомендацій, які доводяться регулюючими і контролюючими органами. Бухгалтерський облік на основі первинних документів відображує всі фінансово-господарські операції підприємства за звітний період. А фінансова звітність являє собою результати цих операцій і стан активів та зобов'язань на звітну дату відповідно до залишків за рахунками обліку.

Фінансові звіти, складені згідно з МСФЗ, не призначені для того, щоб констатувати факти того, що підприємство досягло, проте вони *надають інформацію з метою допомогти нинішнім і потенційним інвесторам, позикодавцям та іншим кредиторам оцінити вартість підприємства й прийняти рішення про надання ресурсів цьому підприємству*. Такі рішення охоплюють придбання, продаж або володіння інструментів власного капіталу і боргових інструментів, а також надання або погашення позик та інших форм кредитів.

Тому фінансові звіти за МСФЗ більшою мірою ґрунтуються на оцінках, судженнях і моделях, а не на точних описах. Бухгалтерові тепер недостатньо бути просто рахівником, тепер він стає творцем, який на основі своїх знань, свого професійного судження (яке потрібно вміти переконливо доводити) зможе скласти звітність, яка якнайкраще відображує корисну, доречну, достовірну і необхідну користувачам інформацію про підприємство.

Однак професійні судження в кожного свої. Що робити, якщо думка складача звітності відрізняється від думки того, хто її перевіряє, особливо в тому разі, якщо це думка представника регулюючого або контролюючого органа, а тим більше на державному підприємстві? Як правильно вибрати незалежного аудитора, кому з них можна довіряти і чи збіжиться його суб'єктивна думка з вашою? Багатьох бухгалтерів також хвилює питання, а чи будуть будь-які санкції за невідповідне застосування МСФЗ і своє професійне судження?

1.4. Техніка застосування МСФЗ: або тільки для складання звітності (трансформація) або для ведення бухгалтерського обліку. Останні зміни до нормативних документів скасували використання П(С)БУ для того переліку підприємств, які будуть складати звітність за МСФЗ. Однак у міжнародних стандартах не йдеться про порядок ведення бухгалтерського обліку, вони є лише концептуальною базою для складання фінансової звітності.

Виникають закономірні запитання: що робити бухгалтерам? Вести облік, як і вели, а звітність складати за МСФЗ чи всю систему бухгалтерського обліку будувати на основі МСФЗ? І з якої дати?

Насправді План рахунків бухгалтерського обліку і систему подвійного запису в зв'язку з переходом на МСФЗ ніхто не скасовував. Тому операції в системі бухгалтерського обліку будуть відображатися за старими правилами, а складати звітність потрібно із використанням інформації бухгалтерського обліку. І бухгалтерів абсолютно не повинно лякати те, що залишки за рахунками обліку можуть і не збігатися зі статтями звітності.

Наприклад, існують деякі відмінності між П(С)БУ і МСФЗ. Зокрема, сьогодні об'єкти соціально-культурного призначення – це основні кошти. Згідно з МСФЗ, якщо актив не приносить вигоди, він таким не є і в звітності не відображується. Отже, такі об'єкти в системі бухгалтерського обліку числяться будуть, а в звітності – ні. Це саме стосується й активів, на які підприємство не має права власності, і до активів, які підприємство не планує використовувати, але вони є на складі, тощо.

1.5. Відображення у звітності інвестицій у дочірні та асоційовані компанії. Незважаючи на те що в національних стандартах існують П(С)БО, які регламентують порядок відображення у звітності інвестицій у дочірні та асоційовані компанії, на практиці мало хто складав консолідовану звітність. Тепер виникає ціла низка проблем, які необхідно буде вирішувати при переході на МСФЗ. Фахівців, які складають консолідовану звітність, насамперед хвилюють питання структурування групи й своєчасності надання достовірної фінан-

сової звітності окремих підприємств групи. Як перевірити, що вона складена відповідно до єдиної облікової політики? Де гарантії, що всі операції відображено коректно? Кому подавати консолідовану звітність – тільки НКЦПФР або органам статистики і податковій службі також? Якщо подають звітність групи, то дочірні компанії свої окремі звіти не повинні подавати?

1.6. Зв'язок з податковим обліком. На жаль, дотепер більшість наших підприємств веде бухгалтерський облік з основною метою, щоб правильно скласти податкові декларації та вчасно здати аудований звіт до ДКЦПФР. З моменту прийняття Податкового кодексу України правила податкового і бухгалтерського обліку постаралися максимально наблизити, зокрема для порядку визначення балансової вартості основних коштів, списання запасів тощо. При цьому виникає важливе запитання: якщо бухгалтерський облік вести по-старому, звітність складати по-новому, яку інформаційну базу використовувати для розрахунку податкових платежів? Нова вартість основних коштів приведе до нової суми амортизації і можливо зниження податку на прибуток, але це у фінансовій звітності, а в податковій використовувати ті суми, які відображені в декларації, проте це призведе до значної тимчасової різниці й змінить суми відкладених податкових активів або зобов'язань? Зменшення вартості неліквідних запасів та інше знецінення активів може призвести також до зниження прибутку, але водночас для підприємства може збільшити податок на додану вартість? Критерії визнання виручки також дещо відрізняються, що, в свою чергу, вплине на суму податків. Або податковий облік вести поки що за даними бухгалтерського обліку, нічого не змінювати, а річну звітність здати за МСФЗ?

2. Організаційні проблеми

У нашій країні традиційно склалося так, що питання, пов'язані з обліком і звітністю, належать до внутрішніх проблем бухгалтерської служби. Однак для тих, хто має хоча б поверхові знання МСФЗ, стає зрозумілим, що підготовка інформації та складання комплексу звітності, що відповідає міжнародним стандартам, потребують залучення широкого кола фахівців, зокрема: технічних служб, аналітичних і фінансових служб, ризик-менеджерів, юристів, оцінювачів та ін. Це, в свою чергу, вимагає від вищого керівництва насамперед усвідомлення своєї відповідальності в момент затвердження звітності до випуску і як наслідок створення відповідних умов для своєчасного збору й якісної обробки різнопланової інформації про діяльність підприємства і достовірного подання фінансової звітності.

3. Освітні проблеми

На сьогодні в законодавчій базі не існує обов'язкових вимог до бухгалтерів щодо підтвердження знань із МСФЗ. Однак як забезпечити впевненість керівників, які підписують звітність, що її склав кваліфікований фахівець? Де підвищити кваліфікацію бухгалтера, якщо найчастіше бюджет на навчання обмежений? Якій програмі навчитися, в якого тренера, якщо зараз у країні не навчає тільки ледачий?

Назріла потреба вносити зміни до програми вищої школи і поглибити програму з предмета «**Фінансова звітність зарубіжних країн**». Можливо для практикуючих фахівців, включаючи сертифікованих аудиторів, доцільно затвердити перелік існуючих міжнародних дипломів, що підтверджують знання з МСФЗ, наприклад: Дипифр АСА, CAP/CIPA та ін.? Можливо регуляторам з урахуванням галузевої специфіки доцільно розробити програми підвищення кваліфікації з урахуванням МСФЗ?

ВИСНОВКИ

З юридичного погляду міжнародні стандарти фінансової звітності в Україні впроваджено. Виконано колосальну роботу з перекладу стандартів, розробки нормативних документів, організації навчання фахівців, але це тільки початок. Зараз розпочинається найскладніший етап практичного впровадження, на якому потрібно залучити якнайбільше практиків, членів професійних бухгалтерських організацій, усіх зацікавлених осіб для діалогу, обміну думками, пошуку відповідей на всі проблемні запитання.

Майбутній перехід на МСФЗ страхових компаній, банків, а також публічних компаній матиме досить ефективний вплив на українську економіку. Всі наведені законодавчі зміни, безсумнівно, будуть сприяти насамперед:

- інтеграції України в європейську і світову економіку;
- поліпшенню ділового клімату;
- зростанню прозорості;
- стимулюванню місцевих та іноземних прямих і портфельних інвестицій;
- зміцненню стабільності й конкуренції банківського, страхового і реального секторів, скороченню ризиків.

Важливість підготовки і публікації звітності за МСФЗ стає особливо актуальною в умовах кризи. Оперативна підготовка звітності за МСФЗ дасть змогу краще оцінити реальну ситуацію в компанії та прийняти правильні антикризові заходи. Складена звітність за МСФЗ українськими компаніями підвищує прозорість в очах їх іноземних контрагентів і можливих інвесторів.

Отже, складання і публікація даних звітності за міжнародними стандартами є ознакою як високої якості корпоративного управління, так і інформаційної відкритості компанії.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності / [Електронний ресурс] Офіційний сайт Мінфіну України: – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408

В статье рассмотрены вопросы, связанные с внедрением МСФО в Украине. Обосновываются необходимость и польза от внедрения МСФО. Выделены и проанализированы этапы внедрения МСФО, приведены позитивные моменты и рассмотрены проблемы, возникающие при переходе предприятий к составлению отчетности согласно МСФО.

Ключевые слова: международные стандарты, финансовая отчетность, этапы, проблемы, профессиональное суждение, внедрение.

The article deals with questions related to the implementation of IFRS in Ukraine. The article proves the necessity and the benefits of the implementation of IFRS. The author identified and analyzed the steps of implementation of IFRS, by bringing the positive aspects and the problems that occur during the transition of enterprises to preparation of financial statements under IFRS.

Keywords: International standards, financial reporting, steps, issues, professional judgment, implementation.